

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ

Filozofická fakulta
Ústav sociální práce

Závěrečná zpráva z projektu, č. 2101

Název projektu: Současné přístupy v sociální práci s rodinou (služby pro rodinu v ohrožení – sanace rodiny, rodinná mediace)

Project: Current policies in social work with family (services for threatened families – family support, family mediation)

Klíčová slova: sociální práce s rodinou, sanace rodiny, rodinná mediace

Key Words: social work with family, family support, family mediation

Hlavní řešitel projektu: Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.

osobní číslo UHK: 90207

e-mail: lucie.smutkova@uhk.cz

Spoluřešitel/ky (student/ky magisterského navazujícího prezenčního studia oboru Sociální práce):

Bc. Petra Boščíková

denní magisterské studium (již ukončeno)

e-mail: petra.bos@seznam.cz

Bc. Gabriela Frýdová

denní magisterské studium (již ukončeno)

e-mail: Gabriela.Frydova@gmail.com

Bc. Barbora Richterová

denní magisterské studium (již ukončeno)

e-mail: Barbora.Richterova@uhk.cz

Doba trvání projektu: 29. 2. 2016 - 31. 5. 2017

Závěrečná zpráva projektu:

Hlavní cíl výzkumu (a dílčí cíle):

Hlavním cílem projektu bylo zmapovat současné přístupy v sociální práci s rodinou v ohrožení se zaměřením na téma sanace rodiny a rodinné mediace ve vybraných oblastech České republiky. Projekt se svým obsahovým zaměřením snažil mapovat dva dílčí pohledy na podobu výkonu sociální práce s rodinou v kontextu systému ochrany dítěte a jeho rodiny – pohled dobrovolníků v rámci realizace sanačních programů a pohled profesionálních sociálních pracovníků tzv. „první linie“ působících v organizacích veřejného sektoru.

Cílem výzkumných aktivit bylo zjistit, (a) jak je ve vybraných oblastech České republiky prakticky realizována sanace rodiny z pohledu zapojení dobrovolníků a zjišťování jejich motivace k výkonu dobrovolnické činnosti. Dále se projekt zaměřoval na (b) zmapování možností aplikace rodinné mediace jako v našem prostředí poměrně nové a prozatím ne příliš využívané metody řešení rodinných sporů z pohledu profesionálních sociálních pracovníků.

Výchozí stav: V posledních letech dochází ke stále významnější erozi rodiny jako stabilní společenské instituce. Rodina jako sociální útvar prochází neustálým vývojem, pro nějž je stále více typický důraz na individualismus namísto kooperace. V rámci rodin dochází trvale ke kompetici mezi požadavky povolání rodičů, tlaky na vzdělávání a povinnostmi vůči nezletilým dětem. Významně zde působí také procesy demokratizace a dezintegrace rodinného života, izolovanost rodin, generační problémy, stejně jako obtížná sociálně-ekonomická situace některých rodin.

Výše uvedené změny a skutečnosti vedou ke kladení nových nároků na sociální pracovníky v rámci práce s rodinou a mají vliv na výkon jejich každodenních činností. Je zřejmé, že sociální práce by měla na tyto vývojové tendence reagovat odpovídajícím nastavením systému služeb pro rodiny, zejména pro rodiny s dětmi. Důležitou součástí systému služeb péče o rodinu v ohrožení jsou sanace rodiny a rodinná mediace.

Sanace rodiny je v českém kontextu chápána jako postupy podporující fungování rodiny, které jsou opakem postupů vyčleňujících některého člena rodiny kvůli tomu, že někoho ohrožuje, nebo je sám někým z rodiny ohrožen. V současnosti v západních zemích převažuje názor promítající se i do praxe sociální práce, že sanace rodiny by měla být metodou první volby ve většině případů. V kontextu sanace rodiny je poměrně často využívaným prvkem dobrovolnictví, realizované v organizacích sociální práce převážně prostřednictvím tzv. „manažerského modelu“.

Rodinnou mediaci chápeme v kontextu služeb pro rodiny jako jeden z možných efektivních způsobů práce s rodinou v ohrožení. Vnímáme ji přitom především jako specifický podpůrný vztah a pomáhající proces. Mediací obecně rozumíme alternativní metodu řešení konfliktů za účasti nestranného zprostředkovatele – mediátora. Rodinnou mediaci můžeme stručně definovat jako krátkodobou intervenci založenou na následujících attributech: dobrovolnost, důvěrnost a důvěra, změna soupeření na spolupráci, orientaci na budoucnost a hledání alternativních řešení. Jedná se o dobrovolný mimosoudní proces.

Metody výzkumu:

K dosažení cílů výzkumného šetření byla využita kvalitativní výzkumná strategie a v jejím rámci technika polostrukturovaného interview prováděného s příslušnými sociálními pracovníky, resp. dobrovolníky v oblasti sanace rodiny, působícími ve vybraných organizacích v Pardubickém a Královéhradeckém kraji.

Hlavní závěry výzkumu:

Ad (a) (vybrané)

Ve vztahu ke zkoumání motivace, resp. motivů dobrovolníků k angažování se v oblasti sanace rodiny bylo v rámci výzkumných aktivit využito tzv. funkční analýzy dobrovolnictví (Volunteer Functions Inventory – VFI) umožňující identifikovat ve výpovědích respondentů šest základních oblastí funkčních motivů k dobrovolnictví (oblast ochranná, oblast životních hodnot, kariérní oblast, sociální oblast, oblast porozumění a oblast osobnostního rozvoje).

V návaznosti na teoretický background výzkumu bylo možno ve výpovědích respondentů vysledovat dvě základní dimenze výkonu dobrovolnické činnosti - dimenzi kolektivní a dimenzi individuální. „Kolektivní“, dimenze je přitom charakteristická dlouhodobým, stabilním členstvím v organizaci. Pro členy organizace je typická emoční vazba a altruistická motivace. „Individuální“ nebo též „reflexivní“ dimenze je typická krátkodobostí a nestálostí dobrovolníků. Pro

dobrovolníky je důležitá náplň jejich práce, motivace se dá popsat jako egoistická. Více viz realizované výstupy.

Ad (b) (vybrané)

Rodinná mediace se nejčastěji v zapojených lokalitách využívá k řešení rozvodových/rozchodových a porozvodových/porozchodových sporů (a s tím související majetkové vyrovnání a úprava péče o dítě). Méně časté případy využití se týkají mezigeneračních sporů. Co do formy se jedná převážně o facilitativní mediaci, v některých případech i o mediaci transformativní.

Respondenty byla hojně tematizována problematika zneschopňování klientů v pomáhajícím procesu, přičemž právě rodinná mediace je chápána jako jedna z možností jak tomuto předcházet a podporovat participaci dospělých i dětských členů rodiny. Možnosti jejího širšího využití však dle zjištění v praxi narážejí zejména na nedostatek rodinných mediátorů, resp. zapsaných rodinných mediátorů a v některých případech také na nedostatečnou kompetenci sociálních pracovníků rozhodnout v jakých případech a v jaké fázi sporu klientům mediaci doporučovat.

Co se týká multidisciplinární spolupráce v sociální práci s rodinou, z výzkumu vyplývá, že respondenti jednoznačně upřednostňují setkávání v tzv. triádě, tedy ve složení organizace, klient, orgán sociálně právní ochrany dětí. Vnímání rodinné mediace jako dobře využitelné techniky práce s klienty je u sociálních pracovníků založeno na přístupu podporujícím silné stránky a je z jejich strany vnímána a zdůrazňována jak pomáhající, tak edukační složka mediace. Více viz realizované výstupy.

Kritické zhodnocení projektu a změny oproti původnímu záměru: Projektu se v zásadě podařilo naplnit stanovené cíle a navržené aktivity. Nedošlo k žádným významným změnám z hlediska tematického zacílení. Oproti původnímu záměru nebyla nakonec využita doplňková technika analýzy dokumentů a závěry jsou založeny na interpretaci výpovědí sociálních pracovníků tzv. první linie, resp. dobrovolníků v oblasti sanace rodiny.

Přínos zapojení do výzkumu pro studenty (vyjádření studentů): Všechny zapojené studentky ocenily možnost podílet se na výzkumných aktivitách a jejich prezentaci na odborných fórech s ohledem na svůj osobní i profesní růst.

Petra Boštková ocenila možnost vystoupit s příspěvkem na IV. Mezinárodní vědecké konferenci KVALITA A JEJÍ PERSPEKTIVY s podtitulem Pomáhající profese v proměnách času, konané dne 19. 4. 2017, a podílet se na tvorbě odborného článku do recenzovaného sborníku z této konference (sborník byl odeslán k indexaci do vědecké databáze WOS).

Gabriela Frýdová a Barbora Richterová se zúčastnily se svými výstupy XII. Celostátní studentské vědecké konference bakalářských a magisterských nelékařských zdravotnických oborů konané dne 20. 4. 2017 v Pardubicích. Studentky zde představily své výzkumné projekty a současně soutěžily o jejich nejlepší prezentaci. Prezentace studentů z různých univerzit a vysokých škol hodnotila podle předem daných kritérií šestičlenná odborná komise, jejímž předsedou byl plk. PhDr. Zdeněk Hrstka, Ph.D. z Univerzity obrany v Hradci Králové. Barbora Richterová se s tématem *Využití mediace v kontextu sanace rodiny* umístila na 3. místě v kategorii magisterských studijních programů. Obě studentky ocenily možnost vyzkoušet si schopnost prezentace svých výstupů před odborníky, pedagogy i studenty z jiných vysokých škol a možnost nahlédnout a diskutovat téma pomáhajících profesí a jejich rozvoje z dalších perspektiv.

V souvislosti s projektem vznikly tři závěrečné (diplomové práce) na USP UHK (viz spoluřešitelky projektu).

Realizované a připravované výstupy projektu:

Realizované výstupy

Účast na odborných akcích:

Mgr. Lucie Smutková, Ph.D. - účast na **Kulatém stole k mediaci** – 15. 11. 2016, **Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci** (bez publikačního výstupu)

Příspěvky na konferenci:

Bc. Petra Boščíková, Mgr. Lucie Smutková, Ph.D. Motivace k dobrovolnictví v kontextu sanace rodiny. - **IV. Mezinárodní konference KVALITA A JEJÍ PERSPEKTIVY: Pomáhající profese v proměnách času** (2017)

Bc. Gabriela Frýdová „Rodinná mediace jako nástroj řešení konfliktů“, **XII. Celostátní studentská vědecká konference bakalářských a magisterských nelékařských zdravotnických oborů**, Pardubice (2017)

Bc. Barbora Richterová „Využití mediace v kontextu sanace rodiny“, **XII. Celostátní studentská vědecká konference bakalářských a magisterských nelékařských zdravotnických oborů**, Pardubice (2017)

(zisk 3. místa v kategorii magisterských studijních programů)

Mgr. Lucie Smutková, Ph.D., Bc. Gabriela Frýdová „Rodinná mediace jako nástroj řešení konfliktů v rodině z pohledu sociálních pracovníků v neziskovém sektoru“, **Mezinárodní vědecká konference XIV. Hradecké dny sociální práce: Sociální práce jako nástroj podpory sociální změny** (2017)

Mgr. Lucie Smutková, Ph.D., Bc. Barbora Richterová “Využití rodinné mediace v kontextu sanace rodiny“, **Mezinárodní vědecká konference XIV. Hradecké dny sociální práce: Sociální práce jako nástroj podpory sociální změny** (2017)

Článek/kapitola monografie/monografie atd.:

Boščíková, P., Smutková, L. *Motivace k dobrovolnické činnosti v kontextu sanace rodiny*. In Prohuman (recenzovaný internetový vědecko-odborný časopis). Dostupné z <http://www.prohuman.cz/search/node/smutkov%C3%A1>

Boščíková, P., Smutková, L. *Volunteering in the Context of Family Support*. In Proceedings of the 4th International Conference Quality and Its Perspectives, with the subtitle: Assisting Professions through Time (April 19, 2017), University of Pardubice, Faculty of Health Studies. Dostupné z <https://dk.upce.cz/handle/10195/69696> (předpoklad indexace v databázi WOS)

Smutková, L., Frýdová, G. *Rodinná mediace jako nástroj řešení konfliktů v rodině z pohledu sociálních pracovníků v neziskovém sektoru*. In Sociální práce jako nástroj podpory sociální změny. Sborník textů z konference XIV. Hradecké dny sociální práce, 2017 (před vydáním).

Smutková, L., Richterová, B. *Využití rodinné mediace v kontextu sanace rodiny*. In Sociální práce jako nástroj podpory sociální změny. Sborník textů z konference XIV. Hradecké dny sociální práce, 2017 (před vydáním).

Smutková, L. *Problematika využívání rodinné mediace v kontextu sociálně-právní ochrany dětí*. (zasláno do odborného recenzovaného časopisu Fórum sociální politiky, stále v procesu).

Celkem realizováno za rok 2016 a 2017: 1 účast na odborné akci, **5** příspěvků prezentovaných na konferenci (z toho 3 příspěvky na mezinárodní vědecké konferenci konané v ČR a 2 příspěvky na celostátní studentské konferenci konané v ČR), **1** článek v anglickém jazyce ve sborníku z mezinárodní vědecké konference (předpoklad indexace sborníku v databázi WOS), **2** články ve sborníku z mezinárodní vědecké konference, **1** článek ve vědecko-odborném internetovém časopise, **1** článek v odborném recenzovaném časopise (v procesu).

Datum ukončení projektu: 31. 5. 2017

Čerpání prostředků z projektu bylo ukončeno k 31. 12. 2016. Žádné další prostředky nebyly čerpány v roce 2017.

Účel výdaje	Předpokládaná/realizovaná výše výdaje v Kč
Odměna hlavní řešitelce projektu	5500
Odvody	1893
Stipendia – 3 studentky	12000
Kancelářské potřeby, spotřební materiál, odb. literatura	3146
Cestovné	518
Celkem	23 056

Přílohy závěrečné výroční zprávy: doklady o účasti na konferencích

Zpracoval/a (hlavní řešitel/ka): Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.

V Hradci Králové dne: 5. 1. 2018